

ÖZDEMİR, H.Ömer, “Bizans İmparatorluğu’nun Venedik’e Verdiği Ticari İmtiyazlar (Chrysobullar); Komnenos Hanedanı Devri” *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 424-434..

Makale Türü: Tarih Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.792709>

Geliş Tarihi / Received: 9 Eylül 2020
Online Yayın: 26 Aralık 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 27 Ekim 2020
Published Online: 26 December 2020

Bizans İmparatorluğu’nun Venedik’e Verdiği Ticari İmtiyazlar (Chrysobullar); Komnenos Hanedanı Devri

H. Ömer ÖZDEMİR^{1*}

¹ Doktora Öğrencisi., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, İSTANBUL.

* tarhcomer@gmail.com

+ ORCID: 0000-0002-0521-8987

Öz- Ortaçağın büyük bir bölümünde dünyanın süper gücü olarak kabul edilen Bizans İmparatorluğu zamanla maruz kaldığı iç ve özellikle dış etkenler sebebiyle hâkimiyetini yitirmiştir. Sınırlarını korumakta her gün biraz daha fazla zorlanan imparatorluk, yüzyıllar boyunca hem doğu hem de batı da amansız mücadeleler vermiştir. Ancak XI. yüzyılda Güney İtalya’ya yerleşip gözünü İstanbul’a diken Normanların ve Anadolu’yu kendi yurtları haline getiren Türklerin varlığı, Bizans İmparatorluğu için kırılma noktası olmuştur. İşte bu ahvalde tahta oturan Aleksios çıkış yolu bulmak amacıyla kendisine bir müttefik aramış ve neticesinde Venedik’e olağanüstü imtiyazlar (chrysobull) tanıyarak onu kendi safına çekmiştir.

Bizans İmparatorluğu’nun Venedik’e verdiği ilk imtiyaz aslında II. Basileios devrine tekabül eder. Ancak Aleksios Komnenos’un verdiği imtiyazlar çok daha geniş kapsamlı olup süreklilik arz etmektedir ve nihayetinde bu durum Bizans ekonomisinin zaman içerisinde Venediklilerin tekeline girmesine sebebiyet vermiştir. Zamansal aralığı çok daha uzun bir dönemi kapsamakla beraber bu makalede Komnenoslar döneminde verilen imtiyazlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler- Bizans İmparatorluğu, Venedik, Chrysobull, Ticaret, İmtiyaz

Trade Privileges (Chrysobulls) of Byzantine Empire to Venice; Era of Komnenos Dynasty

Abstract- The Byzantine Empire, which considered the superpower of the world in much of the Middle Ages, has lost its dominance over time due to the internal and most particularly external factors it has been exposed to. The empire, which struggles a little more every day in protecting its borders, has fought relentlessly in both the east and the west for centuries. In XI. century, the existence of Turkish settlement in Anatolia and the intendment of the Normans to invade Istanbul, has been tremendous breaking point for the Byzantine Empire. Thereby, Alexios, who ascended the throne, searched for an ally in order to find a way out, and as a result he gave extraordinary privileges (chrysobull) to Venice and won over them.

The first concession of the Byzantine Empire to Venice actually corresponds to the Basil II. period. However, the privileges given by Alexios I. Komnenos are much more extensive and continued. This eventually caused the Byzantine economy to enter the monopoly of the Venetians over time. Although the temporal interval covers a much longer period, this article deals with the privileges given during the Komnenos period.

Keywords – Byzantine Empire, Venice, Chrysobull, Trade, Privilege.

Giriş

Bizans İmparatorluğu Ortaçağ dünyasının yüzyıllar boyunca en etkin gücü olmuştur. Yayıldığı saha itibarıyla o zaman için bilinen dünyanın hemen her yerine etki eden imparatorluk, yüzyıllar içerisinde eski gücünü kaybetmiştir. Bu minvalde Batı'da, Avrupa'ya yerleşen muhtelif halklara karşı toprak kaybederken, Doğu'da önce Sasaniler sonrasında da Araplarla mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Batı'daki mücadele Justinianus ile beraber sona ermiştir. Kendisinin yeniden inşa etmeye çalıştığı Akdeniz birliği ülküsü ölümünden kısa süre sonra yok olmuştur. Devam eden süreçte Müslüman Arapların, çok hızlı bir şekilde yarımada dışına çıkıp yayılma alanı olarak kendilerine Bizans topraklarını seçmesi, Justinianus'un haleflerini bu topraklar ile ilgilenmeye mahkûm etmiş ve neticesinde Bizans'ın Batı toprakları ile ilişkisi kesilme durumuna gelmiştir¹.

İmparatorluğun İtalya'da sahip olduğu topraklar Lombardlar'ın istila hareketleriyle birer birer düşerken özellikle Venedik ile İstria eyaletleri direniş göstermiş ve Bizans eyaleti olarak kalmayı başarmışlardır. Mavrikios (582-602) döneminde Venedik'in, Ravenna'daki eksarh tarafından yönetildiği bilinmektedir². Bununla beraber III. Leon'un ikonoklast dönemi başlatması, hemen hemen tüm eyaletlerde olduğu gibi Venedik'te de ayaklanmalara sebebiyet vermişti. İmparatorluk güçleri tarafından bastırılan bu hareketten sonra III. Leon, daha önce halkın temsilci olarak seçilen Orso'yu (ya da Ursus) Venedik "doge" si olarak tanımış ve ona hypatos³ ya da konsül unvanını bahşetmişti⁴. Böylece Ravenna'dan bağımsız hareket etmeye başlayan Venedik, Adriyatik'teki faaliyetlerini arttırmıştır.

Venedik'in bölgenin en iyi pazarı olan Torcello'yu elinde bulundurması kendisine büyük kazançlar sağlamıştır. Bununla beraber zaman içerisinde Doğu-Batı arasında taşımacılık faaliyetlerinde ön plana çıkmaları ve Bizans'tan gelen malların Batı ülkelerine aktarımını üstlenmeleri Venedik'i bölgenin önemli bir gücü haline getirmiştir. IX. yüzyıla gelindiğinde artık Venedik'in Levant kıyılarına yelken açtığı görülmektedir. Yine bu dönemde

Bizans İmparatorluğu ile Franklar arasında yapılan anlaşma gereğince Venedikliler Frank tahakkümü altına girmekten kurtulmuşlardır⁵. Bunun bir neticesi olarak da Bizans İmparatorluğu ihtiyacı olduğu her an Venedik'in kendisine donanma yardımında bulunması şartını koymuştur. Bunun örnekleri Arapların bölgeye gelmesiyle beraber sık sık karşımıza çıkar⁶.

X. yüzyıla gelindiğinde Venedik'in artık Adriyatik'teki en önemli güçlerden biri haline geldiği görülmektedir. Her ne kadar Bizans imparatorları, onların özellikle Araplar ile gerçekleştirdikleri ticari faaliyetleri kısıtlamış olsalar da bir nevi Batı karakolu olarak değerlendirdikleri Venedik'i başka ittifaklara kaptırmak istememişlerdir⁷. Nitekim bu dönemde Papa, Almanya'dan Otto'ya taç giydirmiş (962) ve "Roma İmparatoru" statüsü bir kez daha Doğu ile Batı arasında rekabete sebep olmuştu. Otto'nun hakimiyet sahasını genişletme yoluna gitmesi ve Bari'ye saldırması Venedik'in Adriyatik'teki önemini iyice arttırmıştı. İki taraf arasında sıkışıp kalan Venedik ise ticari karlarını korumak amacıyla her ikisiyle de anlaşma yoluna gitti⁸.

Venedik Doge' si her daim Bizans'a sadık kalmalarına ve en son Araplarla olan ticari ilişkilerine sınırlar koymasına güvenerek İstanbul'a elçiler gönderdi. II. Basileios'un hükümdarlığı döneminde başkente gelen bu heyet, Venedikli tacirlerin Bizans gümrüklerinde karşılaştıkları zorluklardan şikâyet ederek zaman içerisinde ağırlaştırılan geçiş vergilerinin düşürülmesi talebinde bulundu. Heyet mevcut durumda tacirlerin gümrüklerde 30 solidi ödediğini ancak kısa bir süre öncesine değin bu rakamın sadece iki solidi olduğunu belirtti. Talebi değerlendirmeye tabi tutan II. Basileios gerekli tetkikatları yaptıktan sonra Venedik gemilerinin nereden gelirse gelsin Hellespont'taki giriş limanı olan Abydos'a vardığında ödeyeceği parayı iki solidi olarak belirledi. Çıkış vergileri ise 15 solidi olarak kaldı; zira Venedikliler imparatorluğa getirdiklerinden çok daha kaliteli kumaşları ihrac ediyorlardı. Toplamda 17 solidi ödeyerek neredeyse yarı yarıya kar eden Venedik gemilerinin limanlarda üç günden fazla bekletilmeleri yasaklanmış ve sadece dromos logothetes'i⁹ tarafından denetlenmeleri karara bağlanarak olası aksaklıkların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Tanınan bu

¹ Justinianus, imparatorluğu döneminde özellikle Batı bölgesindeki toprakları yeniden fethetmek ve bir zamanlar Roma İmparatorluğu çatısı altında toplanan bu yerleri kendisinin başında bulunduğu Ortodoks Hıristiyanların egemenliği altına sokmak istemiştir. Bu çerçevede Doğu'da Sasanilere haraç vererek Akdeniz'i tekrardan bir iç deniz mahiyetine getirmek amacıyla hem Kuzey Afrika'da hem de İtalya topraklarında amansız mücadeleler vermiştir. Hazinesinin kaynaklarını sonuna kadar kullanan Justinianus her ne kadar başarı sağlamış olsa da elde ettiği bu zaferler kendisinin ölümüyle beraber son bulmuş ve çok kısa bir süre içerisinde fethettiği topraklar imparatorluğun elinden çıkmıştır. (Claire Sotinel, "Emperors and Popes in the Sixth Century; The Western View, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, ed. Michael Mass, Cambridge University Press, New York, 2005, s. 267., Andrew Louth, "Justinian and his Legacy", *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, (Ed. Jonathan Shepard), Cambridge University Press, New York, 2008, s. 106.)

² Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 5.

³ Konsül unvanının Yunanca karşılığı olarak karşımıza çıkan hypatos zaman içerisinde başka unvanlar ile kombine edilmiştir. Tafsilatı için bkz. Alexander P. Kazhdan, "Hypatos", *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, II, Oxford University Press, New York, 1991, s. 963.

⁴ F. C. Hodgson, *The Early History of Venice; From the Foundation to the Conquest of Constantinople*, George Allen, London, 1901, s. 60.

⁵ Bizanslılar Pepin'in imparator unvanını kullanmasına göz yumarak Venedik, İstria, Liburnia ve Dalmaçya kıyılarını elde etmiştir. Diğer taraftan Franklar ile Venedikliler arasındaki münasebetler bu dönemde Venedik'in Bizans ile olan güçlü bağlarını kanıtlar niteliktedir. Pepin'in "Siz benim ülken ve benim topraklarımıza ait olduğunuza göre benim elimdesiniz ve benim eyaletimsiniz" sözlerine Venedikliler "Biz sizin değil, Romalıların İmparatoru'nun hizmetkari olmak istiyoruz" diyerek cevap vermişlerdir. (John Julius Norwich, *A History of Venice*, Penguin Books, London, 2003, s. 78., Nicol, a.g.e., s. 17.)

⁶ Özellikle Arapların Sicilya'yı ele geçirmesiyle beraber Bizans'ın Venedik'e olan ihtiyacı iyice artmıştır. İmparatorluk başka bölgelerde mücadele verirken

Venedik'ten adeta Adriyatik denizinde bekçilik yapmasını istemiştir. 827 ve 829 tarihlerinde Bizans'ın çağrısı üzerine Venedikliler Araplarla savaşmak üzere donanmalarıyla yola koyuldukları da Arap donanması karşılığında çıkmadı. 838'de Brindisi 839'da Taranto Araplar tarafından ele geçirildi. Bizans tekrardan Venedik'e çağrıda bulundu. 841'de Araplar ile karşı karşıya gelen Venedik donanması -60 parça gemiden müteşekkildi- adeta imha edildi. 842 tarihinde Müslümanların Quarnaro Körfezi'ne girmesinden sonra iki taraf arasında yeniden mücadele başlamış ve iki farklı yerde yapılan taarruzlar yine sonuç vermemiştir. Bu durum Venedik'in, Bizans'a olan güvenini sarsmış olsa da Venedik'in, İmparatorluğun çağrılarına cevap verdiği bu dönem uzunca bir süre daha devam etmiştir. (Maria Pia Pedani, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2015, s. 26., Nicol, a.g.e., s. 19.)

⁷ Venedik'in bu dönemde Araplar ile ticari ilişkileri oldukça fazlaydı. Önceki yüzyılda Levant kıyılarına açılmaya başladıkları bilinmekle beraber onuncu yüzyılda ticari hacim iyice büyümüştür. Silah ve deniz taşıtları için kullanılacak keresteler Venedik'in Araplara temin ettiği en önemli emtialar idi. Keresteler Dalmaçya ormanlarından, silahlar ise Stırya ve Karintiya demirhanelerinden geliyordu. Ancak yüzyılın ikinci yarısında Araplara karşı amansız mücadeleler veren Bizans İmparatorluğu, Venedik'in düşmanlarına silah satmasını protesto etti. İoannes Çimiskes, Venedik Doge' sine haber göndererek bu ticareti yapmaya devam eden gemilerin yakılacağını bildirdi. Bunun üzerine Doge, Araplara gemi yapımı için gönderilen kerestelerin ticaretini yasakladı ve bu hükme uymayanların 100 altın ile cezalandırılacağını, eğer para ödenmezse hükümlünün idam edileceğini beyan etti. (William Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 123.)

⁸ Angeliki Laiou, *The Economic History of Byzantium; From Seventh through the Fifteenth Century*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 2002, s. 18., Nicol, a.g.e., s. 37.

⁹ Ulaşım, iletişim ve dışişleri gibi alanlarda imparatora danışmanlık yapan üst düzey bir görev. Tafsilatı için bkz: Alexander P. Kazhdan, "Logothetes tou Dromou" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, Oxford University Press, New York 1991, s. 1247.

imtiyazlara karşılık Venedik'e tek bir şart koşulmuştur: Ne sebeple olursa olsun Amalfililere, Yahudilere ya da Barililere ait hiçbir emtiyayı kendi gemilerinde taşımayacaklardı. Buna muhalif hareket edenlerden ticari emtiyanın geri alınması karara bağlanmıştı¹⁰.

İtin mühürlü bir ferman ile karara bağlanan bu şartname Bizans İmparatorluğu'nun Venedik'e verdiği ilk chrysobull¹¹ olarak geçer. 992 gibi erken bir tarihte ve II. Basileios gibi muzaffer bir imparator tarafından verilen bu ilk chrysobull, Akdeniz'de yavaş yavaş değişmekte olan güç dengelerinin sinyali olmuştur. Denizlerdeki gücünü zaman içerisinde kaybeden ve bu açığı sürekli Venedik üzerinden kapatmaya çalışan Bizans İmparatorluğu, askeri olarak istifade ettiği Venedik'e ekonomik olarak imtiyazlar vermek durumunda kalmıştır ki bu durum ileride imparatorluğa büyük sıkıntılar yaşattırılmıştır¹².

1. 1082'ye Giden Yol

II. Basileios'un ölümü, zikredilen bu sıkıntılar silsilesinin başlangıcını oluşturur. Neredeyse yarım asırlık bir hükümdarlık döneminden sonra, ardında bir veliat bırakmayan II. Basileios'un yerine, kardeşi VIII. Konstantinos geçmiş ancak onun kısa süren hükümdarlığı sonrasında veraset, imparatorluğun başına büyük dertler açan Zoe'ye kalmıştır. Tarihe evlilikleri ile damga vuran imparatoriçe, üç eş değiştirmekle kalmamış aynı zamanda imparatorluk hazinesini de tamtakır hale getirmiştir. Psellos'un ifadesiyle "altını nehir gibi akıtan"¹³ Zoe, ardı ardına basiretsiz yöneticileri iktidara getirerek devlet idaresindeki çatışmaların başlıca müsebbibi olmuştur. Sivil aristokrasi ile asker kökenli yöneticilerin iktidar mücadelesine girdiği ve giderek imparatorluğun her kurumuna kaosun hâkim olduğu bu dönem, Bizans İmparatorluğu'nun iç kabuğuna çekildiği devri temsil eder¹⁴. Nitekim imparatorluğun hem siyasi hem de ekonomik olarak giderek zayıflaması ve yanı başında beliren tehlikeleri oldukça geç fark etmesi bunun en büyük kanıtıdır.

Doğu'da en ciddi tehlike sınır boylarında akınlar gerçekleştiren Türkler idi; Batı'da ise gözlerini İstanbul'a dikmiş olan Normanlar, Güney İtalya bölgesini ele geçirmişlerdi. Normandiya'da toprakların çok yoğun surette iskân edilmesi, topraksız kalan şövalyelerin başka yerler aramasına sebebiyet verdi ki bu esnada oldukça karışık bir vaziyette bulunan Güney İtalya onlar için büyük bir fırsattı. 1040 yılında küçük bir Norman şövalyesi olan Tankred de Hauteville'in altı çocuğu Apulia Dağlarındaki Melfi'yi ele geçirerek kendilerine bir üs kurdular. Bu kerte de Bizans İmparatorluğu, Normanları pek önemsemese de bilhassa Papa ve Alman İmparatoru III. Heinrich'in destekleriyle Normanlar burada tutunmayı başardılar. Kısa bir süre içerisinde bölgedeki Lombard beylikleri üzerinde hâkimiyet kuran Normanlar, menzili Roma'ya kadar varan akınlar düzenlemiş, Sicilya'yı işgal edip Arapları buradan püskürtmüş ve Bizans'ın Apulia Valisi olan Marianos Argyros'un güçlerini bertaraf etmişlerdi. Bu aşama da bölgenin bütün dengelerini¹⁵ sarsan Normanlara karşı tavır değiştiren Papa 1053 yazında Alman ve İtalyanlardan müteşekkil bir orduyla güneye doğru sefere çıktı. İçinde Bizans güçlerinin de bulunduğu bu savaş Papa tarafından bizzat kutsansa da herhangi bir olumlu netice elde edemedi. Bilakis Apulia önlerinde Papa, Normanlar tarafından esir edilip karar değiştirmeye zorlandı. Bunu takiben 1059 senesindeki Melfi Konsili'nde Robert Guiscard, Papa II. Nicolaus tarafından "Apulia ve Kalabriya ve Tanrı ve Aziz Petrus'un inayet ve yardımı ile Sicilya Dükü" olarak tanındı. Bu noktadan sonra Normanlar bölgenin meşru hakimlerinden biri haline geldi¹⁶.

1071'de Bizans'ın Batı'daki son toprağı olan Bari, Robert Guiscard tarafından işgal edilir. Akabinde Romanos Diogenes'in Malazgirt'te mağlup olmasıyla Anadolu, Türklerin eline geçer. İki cephede birden savaşılamayacak durumda olan Bizans, Normanlarla anlaşma yoluna gider. Bu vaziyette Romanos'un istediği ancak uygulayamadığı evlilik politikasını VII. Mikhail hayata geçirir¹⁷. O, hemen harekete geçerek, Robert Guiscard'a 1072 ve 1073 tarihli olmak üzere iki

¹⁰ Michael F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy 300-1450*, Cambridge University Press, New York, 1985, s. 592., Horatio F. Brown, "Venetians and Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century", *The Journal of Hellenic Studies Vol 40*, 1920, s. 69., Dafni Penna, *The Byzantine Imperial Acts to Venice, Pisa and Genoa 10th-12th Centuries*, Eleven International Publishing, Groningen, 2012, s. 18., Michel Balard, "Latin Sources and Byzantine Prosopography; Genoa, Venice, Pisa and Barcelona", *Byzantines and Crusaders in Non Greek Sources 1025-1204*, (Ed. Mark Whitby), Oxford University Press, New York, 2007, s. 44., Heyd, a.g.e., s. 125.

¹¹ Bizans imparatorlarının yabancı devletlere, yaptıkları hizmetlere karşılık olarak verdikleri jest veya imtiyazların bulunduğu belgedir. Chrysoboullon, chrysoboullon logos, chrysoboullon sigillion, chrysoboullon horismos gibi türleri vardır. Tafsilatı için bkz: Nicolas Oikonomides, "Chrysobull", *The Oxford Dictionary of Byzantium, II*, Oxford University Press, New York, 1991, s. 451-452.

¹² Tarihe "Boulgaroktanos" lakabıyla damga vuran II. Basileios'un hükümdarlığı döneminde meşgul olduğu en önemli mesele lakabından da anlaşılacağı üzere Bulgar yayılcılığı olmuştur. Çar Samuel Balkanlarda kendisine büyük bir imparatorluk kurmuş ve topraklarını Makedonya ile Teselya'yı da içine alacak şekilde Dalmaçya kıyılarından Karadeniz'e kadar genişletmiştir. Bu sebeple yıllarını Bulgarlara karşı mücadeleye vermiş olan II. Basileios ancak 1018'de Bulgar İmparatorluğu'nun fethini tamamlayabilmiştir. Oldukça uzun süren bu savaşlar döneminde Dalmaçya'nın bazı kıyı kentleri yardım istemişti. Venedik, Bizans İmparatorluğu'ndan görünürde bağımsız bir şekilde Adriyatik'e filosunu indirmiş ve Slavları püskürtmek mücadelesinde muzaffer olmuştur. II. Basileios'un Bulgarlara karşı harekâtı, Venedik'e verdiği chrysobulldan bir sene önce başlamıştır. Bu noktada bir kısım araştırmacı Adriyatik'teki bu gelişmelerin verilen imtiyazlarla bağlantılı olduğunu söylerken aksi görüştekiler Venedik'in bağımsız bir şekilde harekât kararı aldığını öne sürmektedir. (Catherine Holmes, *Basil II and the Governance of Empire 976-1025*, Oxford University Press, New York, 2005, s. 49., Nicol, a.g.e., s. 41., Laiou, a.g.e., s. 18.)

¹³ Psellos, Zoe'nin fazlasıyla eli açık olmasından ötürü hiç düşünmeden servet aktığını sık sık vurgular. Zoe'nin ölümünden önceki halini de şu cümlelerle

ifade eder: "Hayatı sonuna yaklaşırken, ölüm gelirken, sağlık durumunda ufak tefek değişiklikler belirdi ki, onun yaklaştığına işaret ediyordu. İştahını kaybetti ve beslenmedikçe de gitdiği zayıfladı, öldürücü bir ateşe yakalandı. İlk düşüncesi haphışanede kiler oldu. Borçlar bağışlandı ve mahkumlar affedildi. Devlet hazinesini açtı ve orada saklı duran altını tıpkı bir nehir gibi dışarıya akıttı. Böylece altın hesapsız, kontrolsüz dağılıp gitti ve Zoe kısa, ıstıraplı bir hastalıktan sonra fakat görünüşü pek değişmeden yetmiş iki yaşında bu dünyadan göçtü." (Mikhail Psellos, *Khronographia*, çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s.168.)

¹⁴ Aristokratik unsurların varlığı çok daha gerilere dayansa da II. Basileios hükümdarlığı döneminde bu unsurların bizzat imparator tarafından domine edildiği bilinmektedir. Fakat kendisinin ölümünden sonra aristokratlar yönetime öylesine etki etmeye başlamışlardı ki artık mesele aralarından hangisinin yönetimi ele geçireceğiydi. Sivil aristokrasi ile askeri aristokrasinin karşı karşıya geldiği bu vaziyette yönetimi ele geçiren taraf askeri aristokrasi olmuştur. Isaakios Komnenos, X. Konstantin Dukas, Romanos Diogenes, Nikephoros Botaneiates ve dahi Aleksios Komnenos askeri aristokrasiyi temsil eden dönemin en ünlü imparatorlarıdır. (Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 297.)

¹⁵ Burada kastedilen sadece siyasi dengeler değildir. Bizans İmparatorluğu'nun Venedik'ten önce en fazla ticaret yaptığı şehir Amalfi idi. Uzun yıllar boyunca ticari sahada egemen olan Amalfi, 1039 yılında IV. Guymar tarafından ele geçirilmişti. 1052 yılında isyan eden şehir burjuvazisi Guymar'ı katletmiş ancak onun yerine oğlu Gisulf hakimiyeti eline geçirmişti. Dışarıdan bir müttefik olmaksızın özgürlüklerini elde edemeyeceklerinin farkına varan Amalfililer 1073 yılında Robert Guiscard'ı yardıma çağırılmışlardı. 1077-1078 yıllarında Gisulf'u sürgüne gönderen Robert Guiscard bu sefer şehre kendisi el koymuş ve böylece Adriyatik'in en önemli ticaret şehirlerinden biri olan Amalfi ilhak edilmişti. (Heyd, a.g.e., s. 117.)

¹⁶ G. A. Loud, *The Age of Robert Guiscard; Southern Italy and the Norman Conquest*, Routledge, New York, 2013, s. 186., Charles D. Stanton, *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, The Boydell Press, New York, 2011, s. 33., Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019, s. 44-45.

¹⁷ Bizans topraklarının iki sac ayağı vardır: Anadolu ve Balkanlar. Bu dönemde Anadolu Türkler, Batı toprakları ise Normanlar tarafından ele

mektup gönderir¹⁸. Mektuplarda kardeşi Konstantin ile Robert Guiscard'ın kızlarından biri arasında yapılacak evlilikten söz eder ancak Robert Guiscard iki teklifi de reddeder. Diğer taraftan Robert Guiscard'ın aşırı saldırgan tutumu Papa'yı kendisine karşı harekete geçirir. Amalfi'yi işgal etmesi ve Benevento'ya saldırmasına müteakip VII. Gregory Avrupalı kralların askerlerinden oluşan bir orduyu Robert Guiscard'a karşı kullanmaya niyetlenir. Bu ordunun kendi içindeki anlaşmazlıklardan ötürü dağılması sonrasında rahat bir nefes alan Robert Guiscard, daha önce iki kez reddettiği Bizans'ın evlilik anlaşmasını kabul ederek imparatorun desteğini almak ister. 1074 senesinde mutabık kalınan anlaşma ile Robert Guiscard "nobilissimus" unvanı alır ve kızını İstanbul'a gönderir. Ancak Nikephoros Botaneiates'in tahtı ele geçirmesiyle beraber yıllarca emek verilen bu proje suya düşer ve evlilik akdi bozulur¹⁹.

Tahtın Botaneiates tarafından ele geçirilmesi birçok kesim tarafından işgal olarak nitelendirilir. Bunlardan biride VII. Mikhail ile iyi ilişkileri olan Papalık' tır. Diğer taraftan Robert Guiscard ile olan evlilik akdinin bozulması, Normanlar ile kısa süren barış dönemini sona erdirmiştir. Üstelik Papa'nın Botaneiates'i afroz etmesinden sonra, Batı'da Robert Guiscard'ı durduracak bir güç de kalmamıştır. Kaynakların aktardığına göre, Botaneiates ileri yaşta tahta oturmuştur ve bu sebeple makamının gerektirdiği kabiliyetlere ne fiziksel ne de ruhsal olarak sahiptir. İmparatorluk sınırlarında sürekli kendisine karşı isyan eden komutanlar bulunmaktadır. Bu kertede imparatorluğun son güçlü hanedanının kurucusu olarak Aleksios Komnenos dizginleri ele alır²⁰.

geçirilmektedir. Kuzeydeki Peçenek Türklerini de göz önünde bulundurursak VII. Mikhail'in aynı anda iki cephede birden savaşması mümkün değildir. Bu sebeple düşmanlarının sayısını azaltmak için evlilik yoluyla hısımlık olma girişiminde bulunmuştur.

¹⁸ Gönderilen mektupların tarihleri hakkında tartışmalar vardır. İlk gönderilen mektubun 1071'in sonunda ya da 1072'nin başında; ikincisinin ise 1072 sonu ya da 1073 başında gönderildiğine dair farklı ifadeler mevcuttur. 1071 senesi Batı'da Bari'nin kaybı, Doğu'da ise Malazgirt felaketi sebebiyle Bizans için oldukça karmaşık bir dönemdir. Yine aynı sene içerisinde Romanos Diogenes ile VII. Mikhail arasında taht mücadelesi de yaşanmıştır. Bu sebeple Robert Guiscard ile kurulan temasın Romanos'un bertarafından sonra gerçekleşmesi daha uygun görünmektedir. (Sevtaç Gölgesiz, "XI. Yüzyılda Bizans-Norman İlişkilerine Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVIII, Sayı 1, Temmuz 2012, s. 109.)

¹⁹ Peter Charanis, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *A History of Crusade*, (Ed. K. M. Setton), The University of Wisconsin Press, London, 1969, s. 187-188., Stanton, a.g.e., s. 48., Loud, a.g.e., s. 211-212.

²⁰ VII. Mikhail'in saltanatında Balkanlarda Nikephoros Bryennios, Anadolu'da ise Nikephoros Botaneiates isyan etmişti. Anatolikon thema'sının strategos'u olan Botaneiates, Anadolu'da kendisine birçok destekçi bularak başkente kadar ilerlemiş ve İstanbul halkının da isteğiyle tahta oturmuştu. İmparator olduktan sonra Balkanlardaki isyancı Nikephoros Bryennios'un üzerine genç ve yetenekli bir kumandan olan Aleksios Komnenos'u gönderdi. Önce Bryennios'u bertaraf eden Aleksios sonrasında Bryennios'un halefi olarak görülen Nikephoros Basilakios'u yere serdi. 1080 sonunda ise İznik'te Nikephoros Melissenos kendisini imparator ilan etti. Süleymanşah'ın da desteğini alarak bölgede hakimiyet kurmaya çalışan Melissenos ile uğraşmak yine Aleksios Komnenos'a kaldı. İmparatorun yönetimdeki basiretsizliği ve yanlış belirlenen dış politikalar sonucu ortaya çıkan durum neticesinde Aleksios tahta geçme kararı aldı. Böylece isyan sonucu başa geçen Botaneiates yine bir dizi isyan sonucu tahttan inmek zorunda kaldı. (Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 173., Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 153., Ostrogorsky, a.g.e., s. 323.)

²¹ Runciman, II, s. 55.

²² Dyrrachion kuşatmasını anlatırken Anna Komnena: "O aslında, Rum devletinin tahtına göz dikmişti ve bu yoldaki savaşımının başında, şimdi söylediği üzere, saldırıyla Dyrrachion'u ele geçirmek istiyordu" demektedir. (Anna Komnena, *Aleksiad*, *Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 131.)

²³ Michael Angold, "Belle époque or crisis?", *The Cambridge History of Byzantium*, (Ed. Jonathan Shepard), Cambridge University Press, New York, 2008, s. 611., Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204*, Longman,

2. 1082 Tarihli Chrysobull

4 Nisan 1081'de Aleksios Komnenos tahta oturduğunda, imparatorluk o kadar müşkül bir vaziyettedir ki Runciman'ın dediği gibi ancak çok cesarete sahip veya alabilirdiği aptal bir kimse bunun idare sorumluluğunu üzerine alabilirdi²¹. İmparatorluk dört bir taraftan sıkıştırılmıştı ve Mayıs 1081'de Robert Guiscard, evlilik akdi bozulan kızının intikamını almak amacıyla Adriyatik'te yelken açtı. Robert Guiscard'ın amacının aslında İstanbul olduğu, evlilik akdinin sadece göstermelik bir nitelik taşıdığı herkesçe malumdur²². Nitekim ilk hedef olarak kendisine Dyrrachion'u belirlemesi bunun kanıtıdır. Dyrrachion, Adriyatik kıyısındaki en önemli limanlardan biri olmakla beraber Selanik üzerinden İstanbul giden Eski Roma yolu Via Egnatia'ya açılan kapıydı. İleride Antakya Prinkepsliği'ni kuracak olan oğlu Bohemond, önden giderek Valona'yı zapt etmişti bile. Durumun vahameti karşısında Aleksios Komnenos, Papalık ve IV. Heinrich ile müzakerelere girişmiş, en nihayetinde önce Süleymanşah'tan sonrada Venedik'ten yardım sağlamayı başarmıştı²³.

Aleksios, Doge Dominico Silvio'dan acilen Dyrrachion'a yardıma gitmesini istedi. 15 savaş gemisi ile 45 diğer geminin kumandasını eline alan Doge, stratejik taktikler uygulayarak çok daha kalabalık olan Norman filosunu mağlup etti. Bohemond'un başında bulunduğu filo, Dyrrachion'dan atıldığı gibi çok sayıda Norman gemisi de batı²⁴. Ancak denizdeki bu zafere kara ordusu eklemeye yapamadı. Aleksios'un başında bulunduğu, çoğu paralı askerlerden müteşekkil ordu Normanların düzenli birlikleri karşısında darmadağın oldu ve Aleksios yaralanarak geri çekilmek zorunda kaldı²⁵. Onun ricatı

New York, 1997, s. 130., Nicol, a.g.e., s. 55., Loud, a.g.e., s. 216., Stanton, a.g.e., s. 51.

²⁴ Anna Komnena burada yaşanan olayları ve Venediklilerin uyguladığı taktikleri şu şekilde ifade etmiştir: "Oysa, Robert, onların gelişini öğrenir öğrenmez, oğlu Bohemond'u donanma ile onlara karşı gönderdi ve o [Bohemond], onlardan [Venediklilerden], hem İmparator Mikhael'i hem de Robert'in kendisini alkışlamalarını [yani, 'Yaşasın İmparator Mikhael ve İmparator Robert' diye bağurmalarını] istedi. Ama onlar, bu alkışlama işini ertesi güne bıraktılar. Akşam çökmüştü; kıyıya yaklaşmayı olanaksız gördüklerinden ve rüzgârda kesildiğinden, en büyük gemilerinin halatlarla birbirine bağladılar ve 'deniz ortasına liman kurmak' denen işi yaptıktan sonra gemilerde yelken direkleri arasına ahşap kuleler kurdular ve halatlardan yararlanarak, bunlara her bir geminin yedeğinde çekilen küçük sandalları astılar. Bu sandalların içine silahlı adamlar bindirdiler ve uzunluğu bir dirseği geçmeyen, uçlarına sivri demir takılmış, çok iri kesimli odun parçaları hazırlayıp, Frank filosunun gelişini beklediler. Gün doğar doğmaz, Bohemond, [donanmayla] haydi alkışlamayı yapın demeye geldi. Ama ötekiler onun sakalına güldüğünden [onu alaya aldığandan] Bohemond bunu kaldıramadı ve saldırıya geçip onların en büyük gemilerinin üzerine atıldı, filosunun geri kalamı da onu izlemekteydi. Azgın bir çatışmaya tutuşuldu; ama, Bohemond, düşmanlarından daha canla başla dövüşmekte iken, onlar, yüksekte [gemilerinde ordudakı kulelerin üzerine asılmış sandallara gizlenen], sözünü ettikimiz o odun parçalarından birini atılabir ve Bohemond'un bulunduğu gemiyi hemen boydan boya deldiler. İçeriye su dolmaya başladığı ve gemidekiler batıp gidecekleri için, kimi, gemiden atlayıp, kaçmak istedikleri tehlikenin ta kendisine düştüler ve boğuldular; kimi, Venediklilerle dövüşmeye devam etti ve öldürüldü. Kendi canı da tehlikede bulunan o [Bohemond] ise, gemilerinden bir diğerine sıçrayıp oraya sığındı. Bundan sonra, Venediklilere daha çok özgüven geldi ve hasımlarına karşı daha atakça dövüştiler; sonunda, düşmanları tam bir bozgun halinde kaalmaya koyuldu; [Venedikliler] onları ta Robert'in ordugahına kadar kovaladılar." (Anna Komnena, a.g.e., s. 133-134.)

²⁵ Aleksios'un ordusu Türk, Varang, Makedon, Slav vs birçok farklı ırktan toplanan ücretli askerlerden oluşmuştu. Norman ordusunun gücünden çekindiği için Aleksios'un, Süleymanşah'tan da takviye birlikler istediği bilinmektedir. İkili arasında yapılan anlaşma uyarınca Süleymanşah, Drakon Çayı sınırına çekilmiş buna mukabil Doğu'da sınırlarını güvenceye alan Aleksios, kalan enerjisini Normanlara ayırma fırsatı bulmuştur. (Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 75., Ebru Altan, "Bizans'a Karşı İlk Haçlı Seferi ve 1108 Devol Anlaşması", *Osmanlı'nın İzinde*, Prof. Dr. Mehmet İpsirli Armağanı, I, (Ed. Feridun Emecen - İshak Keskin - Ali Ahmetbeyoğlu) Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 108., Anna Komnena, a.g.e., s. 133.)

sonrası Dyrrachion, Normanların eline geçti²⁶. Akabinde Via Egetia üzerinden Kastoria ve Larissa'yı ele geçiren Robert Guiscard, IV. Heinrich'in Roma surlarının önüne geldiğini haber alır almaz Bohemond'u burada bırakarak, İtalya'ya dönmek zorunda kaldı²⁷.

Robert Guiscard'ın yokluğunda Bizans'ın Bohemond karşısındaki mukavemeti artmış ve Normanlar Teselya ve Makedonya'daki mevzilerinden sökülüp atılmıştı. Venedik'in gönderdiği filo ile Korfu da ele geçirilmiş ve Normanların elinde sadece Arnavutluk kıyısındaki bir kale kalmıştı. Her ne kadar savaşçılığı ile ünlenen Robert Guiscard geri dönüp Venedik'i deniz muharebesinde mağlup etse de²⁸ 1085'de yakalandığı salgın hastalık neticesinde ölmüş ve Bizans bir süreliğine de olsa nefes almayı başarmıştır²⁹.

Kuşkusuz Norman mücadelesinde en kritik rol Venedik'indi. Her ne kadar kara ordusu pek bir başarı sağlamamış olsa da Bizans'ın donanması ordusundan çok daha kötü bir durumdaydı ve Venedik yardımını olmasaydı Robert Guiscard'ın İstanbul'a kadar gelmesi işten bile değildi. Bu sebeple Aleksios, Venedik ile ittifak yapabilmek için onlara oldukça geniş imtiyazlar tanıdı³⁰. Venedik'e ilk chrysobullun 992 tarihinde verildiği bilinmekle beraber Aleksios'un verdiği imtiyazlar çok daha geniş ve ayrıntılı idi. Bu chrysobullun maddelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Yıllık 20 poundluk (altın sikke) bir fon, kendi uygun gördükleri kiliselere dağıtılacaktı.
2. Doge, yüklü bir meblağ ile birlikte protosebastos unvanıyla onurlandırılacak; üstelik bu onur Bizans'taki gibi ad personam (kişiye özel) olmayıp haleflerine de aktarılacaktı
3. Grado Patriği ve halefleri aynı şekilde 20 poundluk yıllık tahsisat alacaklar ve hypertimos unvanıyla onurlandırılacaklardı
4. Venedik'teki St. Marco Kilisesi her yıl, İstanbul'da ve imparatorlukta bulunan Amalfili tüccarların sahip olduğu kuruluşların her birinden üç altın alacaktı³¹.
5. Yahudi Kapısı'ndan Vigla'ya kadar uzanan bölgenin her yerine serbestçe giriş çıkış hakkı ve Haliç'teki depoları ve iskeleleriyle birlikte, İstanbul'un Perama adlı pazar semtinde bir dizi dükkân, imalathane ve ev Venediklilere tahsis edilecek; buna ek olarak halihazırda Venediklilere verilmiş olan St. Akindynos Kilisesi'ne, yanındaki ekmek fırınının yıllık geliri tahsis edilecekti.
6. Dyrrachion'daki kilise, orada imparatorluk donanması için depo edilen malzemeler dışında, tüm mülkü ve gelirleriyle Venediklilere verilecekti.

7. İmparator, Venedik tüccarına, imparatorluğun her yerinde hazinesine ödenecek her türlü vergi, harç ya da resimden muaf olarak ticaret yapma hakkını vermekteydi. Kentlerin adı ve Venediklilerin muaf tutuldukları vergilerin adları ile yetkisinden bağımsız oldukları memurlarının unvanlarıyla birlikte sıralanıyordu.

8. Bu muafiyetler, imparatora karşı iyi niyetlerini kanıtlamış ve ona ve haleflerine bundan sonra da bütün güçleriyle hizmet etmeye söz vermiş olan Venediklilere, imparatorun gerçek hizmetkârları oldukları için verililiyordu. Bu sebeple hiç kimse sivil yurttaş kilise ya da manastır, sözü geçen depolar ve iskeleler önceden başkasına verilmiş olsalar bile, İstanbul'da onlara verilen mülklere ilişkin haklarını sorgulayamayacaktı. Bunların Venediklilere bağışlanması geri çevrilemez ve ihlal edilemez nitelikteydi ve bir praktikon'a yani zamanı geldiğinde imparatorluk kayıtlarına geçecek olan kadastroya kaydedilecekti.

9. Bu fermanın hükümlerini ihlal eden herkes, beş altının yanı sıra Venediklilerden zorla aldığı malların beş katı kadar cezayı dromos logothete'sine ödeyecekti³².

Görüldüğü üzere Aleksios'un verdiği bu chrysobull, Venedik'e büyük bir avantaj sağlamıştır. Önceki dönemlerde Bizans'ın hizmetkârı olarak anılan Venedik, bu kereden sonra Bizans'ın müttefiki konumuna gelmiştir. Her ne kadar chrysobull maddelerinde "hizmetkâr" sıfatı özellikle belirtilmiş olsa da verilen imtiyazlar, Venedikli tüccarları Bizans topraklarının bir numaralı ekonomik gücü haline getirmiştir. Neredeyse bütün imparatorlukta vergisiz ticaret yapmalarının yanı sıra Haliç kıyısında elde ettikleri koloni sayesinde İstanbul'da da büyük bir nüfuz elde etmişlerdir.

Venedik'in, Haliç'te elde ettiği alan hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Onların burada kıyıya paralel bir cadde üzerinde sıra sıra dükkânlar, imalathaneler, depolar ve iskeleler elde ettikleri bilinmektedir. Ancak yerleşim yerinin tam sınırları praktikon adlı bir belgede belirtilmişti ve bu belgenin günümüze ulaşamamış olmasından ötürü eldeki veri oldukça azdır. Anna Komnena, chrysobullda da benzer şekilde ifade edilen sınırlar hakkında şunları söyler:

"İsa yoldaşı İncil yazarı Markos'un koruması altındaki kiliseye (St. Marco kilisesine) İstanbul'da dükkânı olan bütün Amalfililerin sürekli ödenti göndermesini buyurdu ve eski Ebraike Skala rıhtımından, Bigla (Vigla) denin yere kadar uzanan bölümde bulunan, keza bu sınırlar içindeki iskelelerde bulunan tüm dükkânları da ona [St. Marco Kilisesine] bağışladı³³."

²⁶ Zonaras, Aleksios'un başarısızlığını şu şekilde anlatır: "Komnenos henüz tahta geçmiş idi ki, kurnaz ve deneyimli Frank, Robert'in aradaki denizi geçip Epidamnos' da (Dyrrachion) karaya çıktığını öğrendi. Bunun üzerine İmparator hemen seferberliğe girişti ve Dyrrachion yakınına vararak düşmanlarla çatıştı. Ancak yenildi ve utanç içinde kaçtı... (Zonaras, a.g.e., s. 164.)

²⁷ Loud, a.g.e., s. 219., Ostrogorsky, a.g.e. s. 331., Angold, Chrisis, s. 611.

²⁸ 150 parçalık filo ile yola çıkan Robert Guiscard, Adriyatik'te Venediklileri perişan etmişti. Anna, ölü sayısının 13.000 olduğunu söyler. 2500 kadar Venedikli tutsak alınmış, dokuz büyük savaş gemisi kaybolmuş, yedi gemi batmış, iki gemi ise Normanlar tarafından ele geçirilmişti. Bu facia sonrasında Doge Domenico Silvio azledilerek manastıra kapatılmış ve yerine Vitale Faliero getirilmişti. (Anna Komnena, a.g.e., s. 185., Nicol, a.g.e., s. 56., Stanton a.g.e., s. 57.)

²⁹ Altan, a.g.e., s. 108.

³⁰ Cecile Morrisson ve Angeliki Laiou, *Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York, 2007, s. 143., Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Aktüel, İstanbul, 2005, s. 100. Anna Komnena olayları şu şekilde anlatır: "Ayrıca, vaatlere ve armağanlara başvurarak, Venediklilerden

de yardım istedi. Onlara, belli ayrıcalıklar vaad etti ve [vaad ettiklerinden] başkalarını da oracıkta verdi; koşulu, onların tüm donanmalarını hemen seferber edip hem bu kenti korumak için hem de Robert'in donanmasıyla şiddetli bir savaşa tutuşmak için, olabildiğince çabuk, Dyrrachion'a girmeleri idi. (...) Hatta isteyecekleri başka ayrıcalıkları da yeter ki o [fazladan isteyecekleri], Rum devletine zararlı olmasın; onlar da Altın Yıldızlı Fermanla kendilerine verilecek ve güvenceye bağlanacaktı. Onlar bu önerileri dinleyince, ne istiyorlarsa, onların hepsini elçilere bildirdiler ve onlara [Venediklilere] karşı resmen üstlenimde bulunuldu. Böylece onlar, sonuçta, her çeşit gemiden oluşan donanmalarını hazırladılar ve kusursuz bir düzen içinde, Dyrrachion'a doğru yelken açtılar." (Anna Komnena, a.g.e., s. 133.)

³¹ Amalfili tüccarların Bizans ile ticareti Venediklilerden çok daha önceleri başlamıştı ancak bu madde ile artık Amalfililer, Venedik'in astı kabul edilerek haraç ödemek zorunda bırakılmışlardır. (Alan Harvey, *Economic Expansion in the Byzantine Empire 900-1200*, Cambridge University Press, New York, 1989, s. 226., Heyd, a.g.e., s. 117.)

³² Anna Komnena, a.g.e., s. 186., Brown, a.g.m., s. 71., Nicol, a.g.e., s. 58., Demirkent, a.g.e., s. 100., Penna, a.g.e., s. 27.

³³ Anna Komnena, a.g.e., s. 186.

Ebraike, V. Yüzyıldan itibaren Yahudilerin yaşadığı ancak XI. yüzyıl itibarıyla terk ettikleri bölge olan Yahudi Kapısı'nın adıdır³⁴. Bölgenin halihazırda boş olmasından mütevellit Venedik'e verilmesi uygun bulunmuştur. Buranın günümüzde Tahtakale'yi içine alan bölge olduğu ve Venedik'e verilen alanın doğu sınırı oluşturabileceğine dair görüşler bulunmaktadır. Bölgenin batı sınırını ise Vigla oluşturmaktadır. Latince vigil (bekçi) kökeninden gelen Vigla, kent bekçilerinin bulunduğu yer anlamına geliyordu. Vigla'nın Zindan Kapısı ya da Odun Kapısı civarında olma ihtimali yine öne sürülen görüşler arasındadır³⁵.

Chrysobull ile alakalı tartışmalardan bir diğeri de ilan tarihidir. Chrysobullların orijinal metinleri günümüze ulaşmadığı için, ferman hakkındaki bilgiler kopuktur. İçeriğinin bilinmesi ise 1148 ve 1187 tarihlerinde yine Venedik'e verilen chrysobulllarda, bu fermanın prototip olarak kullanılması sayesinde. Sonraki chrysobulllarında orijinal metinleri bulunmamasıyla birlikte Latince kopyaları zorda olsa okunur vaziyettedir. Buradaki problem zikredilen bu iki chrysobullda Aleksios'un verdiği fermanın farklı tarihlere indekslenmesidir. Manuel Komnenos'un verdiği 1148 tarihli chrysobullda, Aleksios'un fermanı Bizans takvimine göre 6200 yılında yayınlanmıştır. Bu tarih miladi takvimde 692 senesine tekabül eder ki oldukça erkendir. II. Isaakios Komnenos'un verdiği 1187 tarihli chrysobullda görülen tarih, Bizans takvimine göre 6600 senesidir. Bu ise miladi 1092 senesine denk gelir. Ancak birçok araştırmacının, tarihleme konusunda farklı önerileri bulunmaktadır³⁶.

1082, 1084³⁷ ve 1092 gibi farklı tarihler karşımıza çıksa da en baskın olanları 1082 ve 1092 tarihlendirmeleridir. Peter Frankopan burada 1092 tarihini kabul eder. Latince kopyaların farklı tarihleri gösterdiğini kabul etmekle beraber Ioannes Komnenos'un verdiği chrysobullun tarihinde de yanlışlıklar olduğunu belirtir³⁸. Diğer taraftan 6600 tarihini 6590 olarak kabul edebilecek bir argümanın bulunmadığını söyler³⁹. Thomas Madden ve David Jacoby ise 1082 tarihlendirmesini savunurlar. Onlara göre 1082 tarihi için yeterince kanıt bulunmaktadır.

Madden ve Jacoby'nin öne sürdükleri tarih Francopan'ın tezine göre daha mantıklı durmaktadır. Zira iki taraf arasında 1084 tarihinde cereyan eden ve Normanların galibiyetiyle sonuçlanan deniz savaşının sonrasında Doge (Dominico Silvio) azledilmesine karşın Bizans tarafından verilen unvanları kullanmıştır. Bu nedenle yapılan anlaşmanın, şartların tarafların aralarında vardıkları mutabakatın hemen sonrasında yürürlüğe konduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Silvio görevinden azledilmeden önce Aleksios'un chrysobullda vaat ettiği protosebastos unvanını kullanmıştır. Ayrıca halefi Vitale Faliero da 1090 tarihli bir belgeye göre Aleksios'un İstanbul'da kendilerine bağışladığı bazı mülkleri İtalya'daki San Giorgio Maggiore manastırına satmıştır⁴⁰. Bütün bunlardan hareketle

chrysobullun verildiği tarih olarak 1092 senesinin kabul edilmesinin pek de doğru olmayacağı görülmektedir.

Bunların dışında dönemin en önemli görgü tanığı olan ve bahse konu chrysobull hakkında bilgiler veren Anna Komnena'ya başvurmak konuyu aydınlatmaya yardımcı olabilir:

"Ayrıca, vaatlere ve armağanlara başvurarak, Venediklilerden de yardım istedi. Onlara, belli ayrıcalıklar vaad etti ve (vaad ettiklerinden) başkalarını da oracıkta verdi; koşulu, onların tüm donanmalarını hemen seferber edip hem bu kenti korumak için hem de Robert'in donanmasıyla şiddetli bir savaşa tutuşmak için, olabildiğince çabuk, Dyrrachion'a gitmeleri idi. Bunlar, kendilerine söyleneni yerine getirirlerse, ister Tanrının yardımı ile yeni kazanmış olsunlar ister yenilsinler, (bu ikinci durumda bile) sanki yeni kazanmışlar gibi, yapılmış vaad çerçevesinde aynı ayrıcalıkları, kesinlikle elde edeceklerdi. Hatta isteyecekleri başka ayrıcalıkları da yeter ki o (fazladan isteyecekleri), Rum devletine zararlı olmasın; onlar da Altın Yıldızlı Fermanla kendilerine verilecek ve güvenceye bağlanacaktı⁴¹."

Anna'nın ifadelerine ve yukarıdaki bilgilere bakarsak chrysobull'un 1082 tarihli olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki ekonomik çıkarlarını her şeyin önünde tutan Venediklilerin, yıllarca kendilerine vaat edilen imtiyazları beklediklerini düşünmek fazla iyimser bir bakış olur.

Muhtevası itibarıyla bu chrysobull zaten kötüye gitmekte olan Bizans ekonomisini daha da zor duruma sokmuştur. Zira Bizans, yüzyıllardır Venedik ya da diğer İtalyan şehir devletleriyle ticari anlaşmalar yapmaktaydı. Ancak bu chrysobull ile imparatorluğun her yerinde ciddi imtiyazlara sahip olan Venedikli tüccarlar zaman içerisinde diğer şehir devletlerinin önünü kestiği gibi Bizanslı ahalinin de belini bölmüştür. Aleksios'un ve haleflerinin gözü önünde Haliç'teki koloni giderek büyümüş ve hızla bozulan ekonomi Venediklilerin aradan geçen süre içerisinde daha da artan ticari hırsları sebebiyle daha da vahim hale gelmiştir. Bu sebeple Aleksios'un uzun vadede sakıncalı bir politika izlediğini söylemek yanlış olmaz. Çünkü Normanlar, Adriyatik'te faaliyet göstermeye başladıklarında Venedikliler de en az Bizanslılar kadar rahatsız olmuşlardı. Bizans, İtalya'daki neo toprağını zaten 1071'de kaybetmişti; amacı kıyı bölgeleri güvende tutarak Balkanlardaki topraklarını korumaktı. Ama bölgede giderek yayılmacı bir politika izleyen Normanlar, Venedikliler için çok daha büyük bir tehditti. Adriyatik'in iki yakasının birden, tek bir devletin hakimiyetinde bulunması Venedik için felaketti. Kaldı ki, Robert Guiscard'ın Korfu, Kefalonya gibi Adriyatik'in girişindeki adalarla ilgilenmesi Venedik'in ticaretine büyük bir set çekiyordu. Bu noktada Venedik zaten olası bir savaşın eşliğinde fakat Aleksios'un anlaşma teklifi emesiyile muhtemelen hiç ummadığı imtiyazları elde etmişti. Bu imtiyazlar kısa süre içerisinde Venedik'e öyle büyük bir refahın kapısını aralamıştı ki, Bizans artık istese de o kapıyı kapatamamıştı⁴².

³⁴ Aygül Ağır, İstanbul'un *Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 25.

³⁵ Wolfgang Müller Wiener, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. Erol Özbek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1198, s. 23., Alexander Van Millingen, *Byzantine Constantinople: The Walls of the City and Rejoining Historical Sites*, John Murray, London, 1899, s. 214-215., Ağır, *a.g.e.*, s. 23., Brown, *a.g.m.* s. 76.

³⁶ Thomas Madden, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History* 28, 2002, s. 27., Daniele Morossi, *Political and Economic Relations Between Venice, Byzantium and Southern Italy 1081-1197*, Unpublished Doctoral Dissertation, 2018, s. 17., Balard, s. 43., Penna, s. 26.

³⁷ 1084 senesinde Doge Vitale, imparatorun isteği üzerine üç elçisini İstanbul'a gönderdi. Yeni doge olmasından ötürü imparator, kendisini protosebastos unvanı ile onurlandırdı. Bir ferman ile bunu beyan etmesi chrysobullun bu tarihte verilmiş olabileceği meselesini gündeme getirmiştir. Ancak Dominico Silvio'nun daha önce bu unvanı kullandığı bilinmektedir. Doge Vitale'e bu unvanın verilmesi anlaşmadaki hükümlerden kaynaklanmaktadır. (Nicol, *a.g.e.*, s. 61.)

³⁸ Peter Frankopan, "Byzantine Trade Privileges to Venice in the Eleventh Century: The Chrysobull of 1092", *Journal of Medieval History* 30, 2004, s. 144.

³⁹ Burada Thomas Madden ile David Jacoby, chrysobullun iki farklı belgede farklı şekillerde tarihlendirilmesinden yola çıkar. Chrysobullu yazıya döken katiplerin, Bizans takviminin tarihini, Roma rakamlarına çevirirken yanlış yapma ihtimallerinden bahseder. Şöyle ki Bizans takvimindeki 6600 yılı V MDC şeklinde yazılıyordu. 6590 tarihinin karşılığı ise V MDXC idi. Burada "X" harfinin unutulma ihtimali göz önünde tutuluyordu. (David Jacoby, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History* 28, 2002, s. 201., Madden, *Chrysobull*, s. 40.)

⁴⁰ M. E. Martin, "The Venetians in the Byzantine Empire before 1204", *Byzantinische Forschungen: Internationale Zeitschrift für Byzantinistik*, 13, 1988, s. 207., Madden, *Chrysobull*, s. 29., Jacoby, *Alexius*, s. 199., Morossi, *a.g.t.*, s. 18.

⁴¹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 133.

⁴² David Jacoby, "Venetian Commercial Expansion in the Mediterranean 8th-11th Centuries", *Byzantine Trade 4th-12th Centuries*, (Ed. Marlia Mundell Mango), Ashgate, Farnham, 2004, s. 387., Roman W. Dorin, "Adriatic Trade

3. 1126 Tarihli Chrysobull

Bizans-Venedik ilişkilerinde bu doğrultuda ilk kopma noktası Aleksios'un ölümünden sonra yaşanmıştır. 1118'de ilk önce Venedik Doge'si Ordelafo Faliero, sonra Aleksios Komnenos öldü. Hemen sonrasında tahta oturan II. Ioannes Komnenos, Venedik politikasında değişikliğe gitti. Bu değişikliğe gitmesinde birtakım gerekçeleri de vardı. Macarlar bu yüzyılın başında Hırvatistan Krallığı'na girmiş akabinde Dalmaçya kentlerine kadar ilerleyerek hakimiyet sahalarını genişletmişlerdi. Balkanlardaki bu yayılmacı politika hem Bizans'ı hem de Venedik'i rahatsız etmişti. Macarların Dalmaçya'ya ele geçirmesi Venedik'in, Adriyatik'teki ticareti için bir tehdit unsuru oluşturuyordu. Ayrıca Venedik doge'leri bir süre evvel Dalmaçya Dükü unvanına da erişmişlerdi. Bizans ise Doğu'da hem Türkler hem de Haçlılar ile mücadele ediliyordu. Şu aşamada birde Batı'da Macarlarla savaşmak, imparatorluğu oldukça müşkül bir duruma sokabilirdi. Bu sebeple Macar meselesinde Venediklilerden ayrı bir politika takip ettiler. II. Ioannes'in bulduğu çözüm iki hanedan arasında bir evlilik yapılması şeklindeydi. Bizans'ın bu şekilde Venediklilerden ayrı bir politika takip etmesi iki taraf arasındaki ilişkilerde ciddi bir ihtilafa sebebiyet verdi. Bizans-Venedik ilişkilerindeki kopmaya ikinci bir neden olarak ise Aleksios'un 1111'de Pisahlılara birtakım imtiyazlar verilmesi gösterilebilir. Nitekim daha önce rakersiz oldukları Bizans topraklarında şimdi bir başka deniz devletinin chrysobull alması Venediklilerin pek de hoşuna gitmemişti. Ayrıca bunların İstanbul'da depolar ile iskeleler elde etmesi, Cumhuriyetin, imparatorluk topraklarındaki ticaretini tehlikeye atıyordu. Son olarak dönemin en önemli şahitleri olan Kinnamos ve Khoniates'in altını çizerek söyledikleri Venedikli ahalinin tutumu meselesi vardır. Aktarılanlara göre Venedikliler, elde ettikleri statü ve zenginliklerden ötürü Bizans ahalisine ve yöneticilerine terbiyesizce muamelelerde bulunuyor; tahammül edilmesi güç söylemler dile getiriyorlardı. Chrysobullda ısrarla belirtilen hizmetkarlık statüsünün üzerine çıkarak kendilerini kanunun üzerinde görmeleri II. Ioannes'i durum değerlendirmesi yapmaya yönlendirmiştir⁴³.

1119'da yeni Doge Domenico Michiel, saygılarını dile getirmek ve daha önce Aleksios'un kendilerine tanımış olduğu chrysobullun yeniden onaylanması gayesiyle İstanbul'a elçiler gönderdi. Ancak zikredilen hususlardan ötürü II. Ioannes bu imtiyazları onaylamayı

reddetti. Zira chrysobullda tanınan imtiyazların, tartışılmaz mahiyeti açıkça belirtilmesine karşın Aleksios'un ölümüyle bu hüküm kalkmıştı. Böylelikle uzun süreden beri istifade ettikleri imtiyazlardan yoksun kalan Venedikliler nasıl bir karşılık vereceklerini düşünürken yardımlarına Haçlılar yetişmişti⁴⁴. 1119'da gerçekleşen Kanlı Meydan Savaşı bölgedeki Haçlıları çok müşkül bir duruma sokmuştu. Antakya Naibi Roger de Salerne ölmüş ve zor durumda kalan Kudüs Kralı II. Baudouin, Batı'dan yardım istemek zorunda kalmıştı⁴⁵.

Durumu tek başın toparlaması mümkün görünmediğinden Papa Calixtus ve Doge Domenico Michiel'e elçiler göndererek yardım istedi. Doge yardım talebini kabul etti ve Papa'nın da onayıyla büyük bir donanma oluşturmaya başladı⁴⁶. Oldukça uzun bir süre sonra 1122'de Venedik filosu yelken açtı. Müslümanlara karşı Haçlılara yardım amacıyla yola çıkan Venedik donanması, yol üzerinde, dindaşı Bizans'ın sahip olduğu adalara saldırmaya başladı. II. Ioannes'in reddettiği chrysobullun intikamını almaya oldukça hevesli görülen Doge, Dalmaçya kıyılarına bir süre yağmaladıktan sonra Korfu Adası'nı kuşatma altına aldı. Ancak bütün kış boyunca Korfu'nun dayanması ve 1123 baharında Doğu'dan gelen habercilerin, II. Baudouin'in Müslümanlarca esir edildiğini bildirmesi üzerine kuşatma kaldırıldı. İsteksiz bir şekilde yoluna devam eden filo, yol üzerinde karşılaştığı Bizans gemilerine saldırarak sonunda Akka'ya ulaştı. Venedikliler, burada karşılarına çıkan Fatimi donanmalarına karşı büyük bir deniz savaşını kazandıktan sonra Sur şehrinin ele geçirilmesine de yardım ettiler⁴⁷. Yardımlarının karşılığı olarak da en az Bizans İmparatorluğu'nda elde ettikleri kadar karlı imtiyazlar kazandılar⁴⁸.

Doğu'da istediğini fazlasıyla elde eden Venedik, geri dönüş yolunda II. Ioannes'den intikam almaya devam etti. Doge ilk Rodos'a ulaştı ve ahalisinin kendisine erzak vermediği gerekçesiyle adayı tarumar etti. Bunu takiben kışı Chios'da geçirip, 1125 başında, Kos, Samos, Lesbos, Andros ve Modon adalarını yağmaladı. Güven içinde Venedik'e vardikten bir yıl sonra Bizans üzerindeki baskısını arttırmak amacıyla Kefalonya Adası'na saldırdı. En nihayetinde baskılar sonuç verdi ve Venedik akınlarına daha fazla dayanamayacağını anlayan imparator uzlaşma yoluna gitti. II. Ioannes 1126'da yayınladığı chrysobull ile babasının Venediklilere tanımış olduğu imtiyazları tekrardan yürürlüğe koydu⁴⁹. Ancak bu

Networks in the Twelfth and Early Thirteenth Centuries", *Trade and Markets in Byzantium*, (Ed. Cecile Morrisson), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 2012, s. 264., Demirkent, a.g.e., s. 101., Morrisson, a.g.e., s. 144., Nicol, a.g.e., s. 60., Ostrogorsky, a.g.e., s. 331.

⁴³ Ioannes Kinnamos'un *Historia'sı*, çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 202., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 119., Nicol, a.g.e., s. 72-73., Ostrogorsky, a.g.e., s. 339., Angold, *Chrisis*, s. 625.

⁴⁴ John Carr, *The Komnene Dynasty*, Pen&Sword Military, South Yorkshire, 2018, s. 281., Heyd, a.g.e., s. 212., Norwich, a.g.e., s. 179., Penna, a.g.e., s. 35.

⁴⁵ Ebru Altan, "Venedik'in Haçlı Seferi 1122-1124", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, (Ed. Aydın Usta -Emine Uyumaz - Cihan Piyadeoğlu - Muharrem Kesik), Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013, s. 300.

⁴⁶ Willermus filo'nun kırk gemi, yirmi sekiz filika ve dört büyük mavnadan oluştuğunu söyler. (*Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, çev. Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s. 215.)

⁴⁷ Alessandra Bucossi ve Alex Rodriguez Suarez, *John II. Komnenos*, Routledge, New York, 2016, s. 95., Jonathan Harris, *Byzantium and the Crusades*, Bloomsbury Publishing, New York, 2014, s. 124., Jonathan Riley Smith, "The Venetian Crusade of 1122 1124", *The Italian Communes in the Crusading Kingdom of Jerusalem*, (Ed. Gabriella Airaldi ve Benjamin Z. Kedar), Genoa, 1986, s. 340., Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi II*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019, s. 37-38., Norwich, a.g.e., s. 180.

⁴⁸ "Adı geçen kralın (II. Baudouin), haleflerinin ve baronlarının egemenliği altında bulunan tüm şehirlerde Venedikliler bir kilise, bir cadde, meydan, hamam ve fırına herhangi bir şikâyet olmaksızın kralın mülkiyetinde olduğu

gibi, veraset hakkıyla sahip olacaklardır. Fakat Kudüs' deki hamamda ancak kral kadar mülkiyetleri olacaklardır. Akka'da Venedikliler kendi mahallerinde bir fırın, değirmen, hamam, teraziler, büfeler ve şarap, yağ veya bal ölçümüne yönelik tedbirler almak istiyorlarsa, onlarda yaşayan herkes sanki kralın mülkiyetiymiş gibi serbestçe pişirme, öğütme ve yıkanma hakkına sahip olacaktır. Tartılar ve ölçüler şu şekilde kullanılabilir: Venedikliler kendi aralarında ticaret yaparken Venediklilere göre ölçmek zorundalar, ancak mallarını diğer insanlara satarlarsa onların değerlerine göre, diğer bir deyişle Venedik ölçüsüne göre ölçerler. Öte yandan, Venedikliler dışındakilerle ticaret yaparlarsa, onlardan kraliyet ölçülerine ve fiyatlarına uygun olarak alacaklardır. Bu amaçla Venedikliler herhangi bir nedenden ötürü gidiş geliş, ikamet, satma, satın alma durumların gelenek veya kanunlar gereğince herhangi bir şekilde gümrük ödememelidirler, ancak gemileriyle hacıların taşıdıkları zaman hariçtir. Bu gibi durumlarda geleneğe göre, krala üçte bir pay verilecek. Kudüs Kralının kendisi ve biz hepimiz Aziz Petrus ve Paulus'un On İki Elçi Günü'nde Venedik düküne Sur gümrüğünden, üç yüz Müslüman Bizans altını ödemeyi kabul etmekle yükümlü olacağız. Ayrıca Venedik düküne ve halkınıza, sizinle ticaret yapan uluslardan şimdiye kadar verdiklerini vermeme hususunda söz veriyoruz. İlaveten Akka'daki meydandaki caddenin bir tarafından Baba Zannus'un evi diğer tarafında St. Demetris'in manastırı olan sokak ve buradaki sazdan yapılmış şimdiki birisi ahşap ikisi taş evin bulunduğu, yani Kudüs Kralı Baudouin'in Dük Ordolaf ve haleflerine daha önce Sayda'nın fethine layık gördüğü St. Markus'un yerini, Dominico Michiel'e ve ardullarına sürekli sahip olma ve istediğiniz gibi kullanma hakkını bu yazı ile veriyoruz" (Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II., s. 222.)

⁴⁹ Jonathan Harris, *Constantinople: Capital of Byzantium*, Hambleton Continuum, New York, 2007, s. 125., Thomas Devaney, "Like an Ember Buried in Ashes: The Byzantine Venetian Conflict of 1119-1126", *Crusades*

şekilde muhataplarının yağmalarını durdurabilen II. Ioannes, tıpkı yıllar önce selefi Aleksios'un yaptığı gibi Venedik'in "hizmetkâr" sıfatına dikkat çekerek, Bizans'ın üstünlüğünü yukarıda tutmaya çabalamıştır. Ancak tüm bu yaşananlar Venedik'in artık Bizans hegemonyasında olmadığını göstermiştir. Hemen hemen Akdeniz'in her yerinde her kesim ile ticaret yapan Venedik, büyük bir servete ve donanmaya sahiptir. Elindeki bu iki güç ile nüfuzunu iyice arttırarak, özellikle Bizans karşısında istediklerini almaya muktedir bir konuma yükselmiştir. Bahis konusu üstünlük ise sadece kâğıt üstünde kalmıştır.

4. 1147 ve 1148 Tarihli Chrysobullar

II. Ioannes'in halefi ve Komnenos hanedanının son büyük temsilcisi olan Manuel'in devri (1143-1180) Bizans-Venedik ilişkilerinde yeni bir kopuşu temsil eder. Tıpkı Aleksios devrinde olduğu gibi bu dönemde de olayların merkezinde Normanlar vardır. Öncülleri Robert Guiscard ve Bohemond'un izinden giden II. Roger'ın, Bizans toprakları üzerinde planları vardı. Bu sebeple rakiplerine karşı Avrupa'da kendisine müttefik arayan II. Ioannes, oğlu Manuel ile Alman Kralı III. Conrad'ın baldızı Bertha Sulzbach arasında bir evlilik tertip etti. Böylece II. Roger'a karşı cephesini genişleterek Norman tehdidi karşısında elini güçlendirdi. Ancak II. Ioannes'in ölümünü, Urfa'nın Müslümanlarca fethi takip etti ve neticesinde Avrupa'da infial uyandıran bu olay II. Haçlı Seferi'ne sebep oldu. Manuel'in Haçlı Seferi hususunda iki çekincesi vardı: Birincisi, Avrupa'dan destek alarak Antakya'nın, Bizans yörüngesinden çıkmasıydı; ikincisi III. Conrad'ın sefere katılması, Bizans'ın, II. Roger'a karşı Avrupa'daki tek müttefikini kaybetmesi anlamına geliyordu ki bu en son isteyeceği şeydi. Ancak III. Conrad sefere iştirak kararı aldı ve Doğu'ya doğru ilk Haçlı adımını bizzat kendisi attı⁵⁰.

Manuel, Doğu'da Haçlılar ile uğraşırken II. Roger, durumdan istifade ederek Korfu'yu ele geçirdi. Ardından Eğriboz ve İon Adaları'na yönelerek ipek dokumaları ile ünlü Thebai ve Korint gibi şehirleri yağmaladı. Bu noktada Bizans ile Venedik ilişkileri tekrardan keşişti ve Manuel, Venedik'ten yardım istemek zorunda kaldı. Böylece Ekim 1147'de, Normanlara karşı mücadelede kendisine yardım edecek olan Venediklilere ticari imtiyazlar sağlayan bir chrysobull verdi⁵¹. Bu chrysobull neredeyse 1126 fermanının aynısıydı. Ancak Manuel, 1082'de Venediklilerin vergiden muaf olarak girdikleri limanlardan hariç tutulan Kıbrıs ve Girit adalarını da özellikle buraya ekledi. Kendilerine Ege ve Levant kıyılarında büyük kar sağlayan bu chrysobull ile Venedik büyük bir filo hazırladı. 1148 baharında yelken açmaya hazır olan bu filo, Manuel'i o kadar mutlu etti ki Mart 1148 tarihinde yeni bir chrysobull yayınladı⁵². Bu chrysobull ile Venediklilerin Haliçteki emlakları arttırılırken, kendilerine tahsis edilen iskele sayısı dörde çıkarılmıştı⁵³. Ancak Manuel, kısa vadede

bu imtiyazların karşılığını alamadı. II. Roger'ın üzerine giderken Balkanlarda Peçenekler ile uğraşmak zorunda kalması ve III. Conrad'ın Türkler karşısında aldığı mağlubiyet sonrasında Selanik'e gelmesi, Manuel'i bir hayli meşgul etti.

1149'daki Korfu kuşatması esnasında meydana gelen gelişmeler ise Venedik ile Bizans arasındaki köprülerin yıkılmasına sebep oldu. Burada farklı karargâh yerleri belirlenmesine rağmen Venedik askerleri ile Bizans askerleri arasında bir kavga çıktı. Kavga o kadar kısa bir süre içerisinde çatışmaya döndü ki işin içine profesyonel birlikler girdi. Geri çekilmek zorunda kalan Venedikliler çevredeki Bizans gemilerine saldırarak ateşe verdiler. Akabinde imparatorluk gemisini kaçırarak, güvertede bir zenciye, Manuel'in esmer tenine gönderme yaparak, taç giydirdiler⁵⁴. İçinde buldukları durum gereğince Manuel, Venediklilere karşı bir saldırıda bulunmadı⁵⁵; ancak savaşın kötü gidişatı ve Venediklilerin kibirli davranışları karşısında verdiği imtiyazlardan pişman oldu.

Venedik varlığının en çok hissedildiği ve en çok rahatsızlık yarattığı yer İstanbul idi. Elde ettikleri zenginlik ve statü ile giderek küstahlaşan Venedikliler hakkında Kinnamos şunları söyler:

"Aşırı kazanç, onları çabucak övünmeye itmişti. Şehir halkına sanki bir köle muamelesi yapmaya başladılar; sadece sıradan insanlara değil, sebastos rütbesi ile taltif edilmiş kişilere ve Romalılar arasında yüksek mevkilere gelmiş olanlara bile. Venedikliler imparatora kan bağı ile akraba olan kişilere bile ağır darbeler indirdiler ve genelde bunları küstahça aşağıladılar. Hatta İmparator Manuel zamanında bile aynı davranışlarına devam ettiler. Kendilerine Romalı eşler alıp, imparatorun onlara bahşetmiş olduğu oturma alanı dışında, tıpkı diğer Romalılar gibi onların oturdukları evlerde oturdular⁵⁶."

Giderek kontrolden çıkan Venedikliler daha sonra İstanbul'da ticaret yapma hakkı kazanan Cenevizlilere saldırdılar. Cenevizliler daha erken tarihlerde Bizans ile ticaret yapmaya başlamış olsalar da İstanbul'da bir koloni elde etmeleri 1169'daki chrysobull ile gerçekleşmiştir. Bunu takiben Pisalılara da yeni bir chrysobullun verilmesi Manuel'in, ticaretteki Venedik hakimiyetini kırmak istemesinin bir sonucudur. Nitekim Bizans ticaretini tekelinde bulunduran Venediklilerin, bu imtiyazlar karşısında başkentteki Cenevizlilere saldırması Manuel'e istediği fırsatı vermiştir. Hâkim sıfatıyla olaya el atan Manuel, Venediklilerden verdikleri hasarı tazmin etmelerini ve Cenevizlilerin emlaklarını yeniden inşa etmelerini istedi. Ancak onların, zamanında II. Ioannes'e yaptıklarını örnek göstererek şimdi Manuel'i tehdit etmeleri, Manuel için bardağı taşıran damla oldu. Onun emri üzerine, 1171'de imparatorluğun tüm eyaletlerinde, Venedikliler eş zamanlı yakalanarak hapse atıldı⁵⁷.

Medieval World in Conflict, (Ed. Thomas F. Madden - Vincent Ryan - James L. Naus), Routledge, New York, 2016, s. 141-142., Nicol, a.g.e., s. 77., Heyd, a.g.e., s. 213., Carr, a.g.e., s. 282.

⁵⁰ Paul Magdalino, "The Empire of Komnenoi 1118-1204", *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, (Ed. Jonathan Shepard), Cambridge University Press, New York, 2008, s. 636., Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 476.

⁵¹ Bu chrysobullun neden Manuel tahta çıkar çıkmaz verilmediğine dair bir bilgi yoktur. II. Ioannes tahta oturduğunda Venediklilerin, imtiyazların yenilenmesi için hızlıca müracaatta bulunduğu bilinmektedir. Manuel döneminde ise ancak Norman tehdidi baş gösterdikten sonra chrysobull verilir. Aradaki üç yıllık dönem aydınlatılamamıştır. Bununla beraber zikredilen süreçte Venediklilerin, İstanbul'da buldukları bilinmektedir. (Nicol, a.g.e., s. 81.)

⁵² Paul Magdalino, *Manuel I Komnenos*, Cambridge University Press, New York, 1993, s. 51., Thomas F. Madden, *Enrico Dandolo & The Rise of Venice*, The John Hopkins University Press, Maryland, 2003, s. 29., Heyd, a.g.e., s. 216.

⁵³ Aleksios döneminde Venediklilere tahsis edilen üç iskelenin hangileri olduğu konusunda tartışmalar vardır. Kaynaklarda çeşitli şekillerde zikredilen iskele isimleri bulunmakla beraber Manuel döneminde Venediklilere tahsis

edilen iskele, San Marco iskelesi -Scala S. Marciani- olarak geçer. Bunun yanı sıra Vigla ile Yahudi Kapısı arası olarak belirlenen sınırdaki artık Venediklilere dar gelmesi sebebiyle genişletilir. (Ağır, a.g.e., s. 53., Penna, a.g.e., s. 40.)

⁵⁴ Anthony Bryer, "Cultural Relations Between East and West in Twelfth Century", *Relations Between East and West in the Middle Ages*, (Ed. Derek Baker), Edinburgh University Press, Chicago, 1973, s. 88., Khoniates, s. 59.

⁵⁵ "Bunun için, akrabalarından birkaçını Venediklilerin yanına göndererek, gerek kendi şahsına karşı yapılan yakışıksız davranış ve gerekse Bizanslılara karşı girişilen düşmanca hareketleri cezalandırmayacağı hususunda teminat verdi. Çünkü Manuel intikam öngörülerinin bazı tehlikeleri de beraberinde getireceğini ve içinde bulunulan durumun ise buna uygun olmadığını görmüştü. Ama elbette, öfkesini hemen aynı gün yuttu ise de hiddeti, yeri gelince anlatacağım üzere, kül altındaki ateş gibi, durum elverişli olup da alev alev parlamasına müsaade edinceye kadar, sinesinde yanmaya devam etti." (Niketas Khoniates, a.g.e., s. 53.)

⁵⁶ *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, s. 201-202.

⁵⁷ Joan M. Hussey, "Byzantium and the Crusades 1081-1204", *A History of the Crusades*, The University of Wisconsin Press, (Ed. K. M. Setton), London, 1969, s. 138-139., Charles M. Brand, *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Harvard University Press, Massachusetts, 1968, s. 15., Khoniates, a.g.e., s. 119., Ostrogorsky, a.g.e., s. 360., Carr, a.g.e., s. 323.

Meydana gelen bu gelişmeleri bir dizi olaylar takip etti. Venedik filoları Bizans topraklarına saldırdı ancak bundan bir netice elde edemedi. Gelen elçiler elleri boş dönmek zorunda kaldı⁵⁸. Böylece Bizans topraklarında yaşayan binlerce Venedik vatandaşı hürriyetinden ve malından oldu⁵⁹. Manuel'in hükümdarlığı döneminde bunun aksi bir karar çıkmadığı için iki taraf arasındaki ticari ilişki büyük bir sekteye uğradı. I. Andronikos döneminde Latinlere karşı uygulanan tedhiş politikası ise ilişkileri iyice gerdi⁶⁰. Aradaki buzlar ancak 1187'de II. Isaakios Angelos'un verdiği chrysobull ile eridi⁶¹.

Sonuç

Bizans'ın, Venedik'e verdiği ekonomik tavizler, zaman içerisinde kendi sonunu getirmiştir. Bir zamanlar savaş makinesi olarak anılan imparatorluk ordusunun, II. Basileios'un ölümü sonrasında giderek bozulması; bunun ötesinde donanmasının neredeyse çürüme noktasına gelmesi, onu bilhassa denizlerde Venedik'e muhtaç bırakmıştır. Filhakika evdeki hesap çarşıya uymamış ve askeri sahada desteğini kazandığı Venedik, ticari anlamda Bizans ekonomisini ele geçirmiştir. Venedikliler, yaklaşık 90 sene boyunca elde ettikleri chrysobullar ile imparatorluğun hemen her şehrine vergisiz girme hakkı kazanmışlardır. Bu sayede büyük bir ticari potansiyele haiz olmuş ve Bizanslı yerel tüccarın dahi belini bükmüşlerdir. Elde ettikleri kar öylesine büyük boyutlara ulaşmıştır ki imparatorların bu imtiyazları azaltma ya da ellerinden alma teşebbüslerine çok sert tepki göstermekten çekinmemişlerdir. İmparatorluğun son büyük hanedanı olan Komnenoslar bile bu gidişata karşı koyamamışlardır. Bu uğurda Aleksios'un, Venedik'e karşı bir denge unsuru oluşturmak için 1111'de Pisa'ya ayrıcalıklarla dolu bir chrysobull sunması, II. Ioannes'in yıllar süren direnişi ya da Manuel'in İtalya'yı fethetme çabaları ve Ceneviz'e ticari imtiyazlar tanınması durumu kurtarmaya yetmemiştir. Venedik zengin ekonomisi ve her geçen gün gelişen filosu ile güçlenmeye devam etmiş, elde ettiği chrysobullar ile kendisini hizmetkar statüsünden azat ederek önce Bizans'ın ekonomik açıdan ortağı sonra da hâkimi haline getirmiştir. Nitekim ticari karını bölüşmemek namına diğer İtalyan şehir devletlerinin tüccarlarına karşı harekete geçmesi ve bu konuda Manuel ile dahi restleşmesi, Venedik'in zaman içerisinde Bizans sularında ne derece bir güç ve nüfuz eriştiğinin kanıtıdır. Nihayetinde Bizans tarafında siyasal, Venedik tarafında ise ekonomik gayeler ile başlayan ve Bizans ticaretini Venedik tekeline sürükleyen bu münasebetler, Manuel'in 1171 kararname ile kopma noktasına gelmiş ve akabinde yaşananlar, 1204'e giden yolu açmıştır.

⁵⁸ Thomas F. Madden, "Venice's Hostage Crisis: Diplomatic Efforts to Secure Peace with Byzantium between 1171 and 1184", *Medieval and Renaissance Venice*, (Ed. Thomas F. Madden ve Ellen E. Kittell), University of Illinois Press, Chicago, 1999, s. 97.

⁵⁹ Yaklaşık 10 bin Venediklinin tutuklandığı bilinmektedir. Kaynakların aktardığına göre Bizans yönetimi mahkumları koyacak yer bulamamış hatta haphishaneler dolup taşmıştı. (*Ioannes Kinnamos'un Historiası*, s. 202.)

⁶⁰ Michael Angold, "The Venetian Chronicles and Archives as Sources for the History of Byzantium and the Crusades 992-1204. *Byzantines and Crusaders in Non Greek Sources 1025-1204*, (Ed. Mark Whitby), New York, 2007, s. 73., Hussey, a.g.e., s. 145.

⁶¹ II. Isaakios Angelos bu chrysobull ile bir nevi 1171'deki olayların diyetini ödemiştir. Venediklilerin zararlarını karşılamak için birtakım girişimlerde bulunmuş ve kullanılmayan Fransız, Germen semtlerini Venediklilere tahsis etmiştir. (Nicol, a.g.e., s. 111., Wiener, a.g.e., s. 23.)

KAYNAKÇA

- Ağır, Aygöl, İstanbul'un *Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- Altan, Ebru, "Bizans'a Karşı İlk Haçlı Girişimi ve 1108 Devol Anlaşması", *Osmanlı'nın İzinde, Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı, I*, (Ed. Feridun Emecen, İshak Kesin, Ali Ahmetbeyoğlu), İstanbul, 2013, s. 107-117.
- Altan, Ebru, "Venedik'in Haçlı Seferi 1122-1124", *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, (Ed. Aydın Usta – Emine Uyumaz – Cihan Piyadeoğlu – Muharrem Kesik), Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 299-307.
- Angold, Michael, "Belle époque or crisis?", *The Cambridge History of Byzantium*, (Ed. Jonathan Shepard), Cambridge University Press, New York, 2008, s. 583-627.
- Angold, Michael, "The Venetian Chronicles and Archives as Sources for the History of Byzantium and the Crusades 992-1204", *Byzantines and Crusaders in Non Greek Sources 1025-1204*, (Ed. Mark Whitby), Oxford University Press, New York, 2007, s. 59-86.
- Angold, Michael, *The Byzantine Empire 1025-1204*, Longman, New York, 1997.
- Anna Komnena, *Aleksiad, Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- Balard, Michel, "Latin Sources and Byzantine Prosopography; Genoa, Venice, Pisa and Barcelona", *Byzantines and Crusaders in Non Greek Sources 1025-1204*, (Ed. Mark Whitby), Oxford University Press, New York, 2007, s. 39-59.
- Brand, Charles M., *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Harvard University Press, Massachusetts, 1968.
- Brown, Horatio F., "Venetians and Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century", *The Journal of Hellenic Studies Vol 40*, 1920, s. 68-88.
- Bryer, Anthony, "Cultural Relations Between East and West in Twelfth Century", *Relations Between East and West in the Middle Ages*, (Ed. Derek Baker), Edinburgh University Press, Chicago, 1973, s. 77-95.
- Bucossi, Alessandra ve Suarez, Alex Rodriguez, *John II. Komnenos*, Routledge, New York, 2016.
- Carr, John, *The Komnene Dynasty*, Pen&Sword Military, South Yorkshire, 2018.
- Charanis, Peter, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *A History of Crusade, I*, (Ed. K. M. Setton), The University of Wisconsin Press, London, 1969, s. 177-220.
- Demirkent, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Aktüel, İstanbul, 2005.
- Devaney, Thomas, "Like an Ember Buried in Ashes: The Byzantine Venetian Conflict of 1119-1126", *Crusades Medieval World in Conflict*, (Ed. Thomas F. Madden - Vincent Ryan - James L. Naus), Routledge, New York, 2016, s. 127-149.
- Dorin, Roman W., "Adriatic Trade Networks in the Twelfth and Early Thirteenth Centuries", *Trade and Markets in Byzantium*, (Ed. Cecile Morrisson), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 2012, s. 235-281.
- Frankopan, Peter, "Byzantine Trade Privileges to Venice in the Eleventh Century: The Chrysobull of 1092", *Journal of Medieval History 30*, 2004, s. 135-160.
- Gölgesiz, Sevtap, "XI. Yüzyılda Bizans-Norman İlişkilerine Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVIII, Sayı 1, Temmuz 2012, s. 101-118.
- Harris, Jonathan, *Byzantium and the Crusades*, Bloomsbury Publishing, New York, 2014.
- Harris, Jonathan, *Constantinople: Capital of Byzantium*, Hambledon Continuum, New York, 2007.
- Harvey, Alan, *Economic Expansion in the Byzantine Empire 900-1200*, Cambridge University Press, New York, 1989.
- Hendy, Michael F., *Studies In The Byzantine Monetary Economy 300-1450*, Cambridge University Press, New York, 1985.
- Heyd, William, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- Hodgson, F. C., *The Early History of Venice; From the Foundation to the Conquest of Constantinople*, George Allen, London, 1901.
- Holmes, Catherine, *Basil II and the Governance of Empire 976-1025*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Hussey, Joan M., "Byzantium and the Crusades 1081-1204", *A History of the Crusades, II*, (Ed. K. M. Setton), The University of Wisconsin Press, London, 1969, s. 123-153.
- Ioannes Kinnamos'un *Historia'sı*, çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.
- Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

- Jacoby, David, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History* 28, 2002, s. 199-204.
- Jacoby, David, "Venetian Commercial Expansion in the Mediterranean 8th-11th Centuries", *Byzantine Trade 4th-12th Centuries*, (Ed. Marlia Mundell Mango), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Farnham, 2004, s. 371-393.
- Kazhdan, Alexander P., "Hypatos", *The Oxford Dictionary Of Byzantium, II*, Oxford University Press, New York, 1991, s. 963.
- Kazhdan, Alexander P., "Logothetes tou Dromou", *The Oxford Dictionary Of Byzantium, II*, Oxford University Press, New York, 1991, s. 1247.
- Laiou, Angeliki, *The Economic History of Byzantium; From Seventh through the Fifteenth Century*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 2002.
- Loud, G. A., *The Age of Robert Guiscard; Southern Italy and the Norman Conquest*, Routledge, New York, 2013.
- Louth, Andrew, "Justinian and his Legacy", *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, (Ed. Jonathan Shepard), Cambridge University Press, New York, 2008, s. 99-130.
- Madden, Thomas F., "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians; the Date and Debate", *Journal of Medieval History* 28, 2002, s. 23-41.
- Madden, Thomas F., "Venice's Hostage Crisis: Diplomatic Efforts to Secure Peace with Byzantium between 1171 and 1184", *Medieval and Renaissance Venice*, (Ed. Thomas F. Madden ve Ellen E. Kittell), University of Illinois Press, Chicago, 1999, s. 96-108.
- Madden, Thomas F., *Enrico Dandolo & The Rise of Venice*, The John Hopkins University Press, Maryland, 2003.
- Magdalino, Paul, "The Empire of Komnenoi 1118-1204", *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, (Ed. Jonathan Shepard), Cambridge University Press, New York, 2008, s. 627-664.
- Magdalino, Paul, *Manuel I Komnenos*, Cambridge University Press, New York, 1993.
- Martin, E. Martin, "The Venetians in the Byzantine Empire before 1204", *Byzantinische Forschungen: Internationale Zeitschrift für Byzantinistik*, 13, 1988, s. 201-214.
- Mikhail Psellos, *Khronographia*, çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- Morossi, Daniele, *Political and Economic Relations Between Venice, Byzantium and Southern Italy 1081-1197*, Unpublished Doctoral Dissertation, 2018.
- Morrisson, Cecile ve Laiou, Angeliki, *Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York, 2007.
- Nicol, Donald M., *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.
- Norwich, John Julius, *A History of Venice*, Penguin Books, London, 2003.
- Oikonomides, Nicolas, "Chrysobull", *The Oxford Dictionary Of Byzantium, I*, Oxford University Press, New York, 1991, s. 451-452.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.
- Pedani, Maria Pia, *Doğu'nun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2015.
- Penna, Dafni, *The Byzantine Imperial Acts to Venice, Pisa and Genoa 10th-12th Centuries*, Eleven International Publishing, Groningen, 2012.
- Riley Smith, Jonathan, "The Venetian Crusade of 1122-1124", *The Italian Communes in the Crusading Kingdom of Jerusalem*, (Ed. Gabriella Airaldi ve Benjamin Z. Kedar), Genoa, 1986, s. 339-350.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi I-II*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019.
- Sotinel, Claire, "Emperors and Popes in the Sixth Century; The Western View", *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, (Ed. Michael Mass), Cambridge University Press, New York, 2005, s. 267-291.
- Stanton, Charles D., *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, The Boydell Press, New York, 2011.
- Van Millingen, Alexander, *Byzantine Constantinople; The Walls of the City and Rejoining Historical Sites*, John Murray, London, 1899.
- Wiener, Wolfgang Müller, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. Erol Özbek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1198.
- Willermus Tyrensis'in *Haçlı Kroniği II*, çev. Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018.